

Mîrzâ Mahdûm'a Göre İmâmiyye Şîası'nda Ta'n ve La'n*

Ta'n and La'n in the Imâmiyya Shî'a According to Mîrzâ Makhdûm

Şehmus CANKURT** - Fevzi RENÇBER***

Öz

Bu araştırma, Safevîler ve Osmanlılar döneminde yaşayan Mîrzâ Mahdûm'ü (öl. 996/1587) ve İmâmiyye Şîası'nın inancı açısından büyük öneme sahip olan ta'n (sövme) ve la'n (lanetleme) konusunu ele almaktadır. Çalışmanın kapsamı, sövme ve lanetleme ile sınırlıdır. Bu çalışma, Mahdûm'un kendi zamanında İmâmiyye'nin ta'n ve la'nı nasıl algıladıklarını ve onun bu topluluğun konuya dair görüşlerine karşı nasıl bir tutum sergilediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Her ne kadar bu alanda çalışma yapan araştırmacılar olsa da Sünnî müellif Mîrzâ Mahdûm'un konu hakkında farklı fikirlerini *Kitâbu'n-Nevâkid li-Zuhûri'r-Ravâfid* adlı reddiye türü eserinde ortaya koyması önem arz etmektedir. Ayrıca, kendi zamanındaki itikâdi ve fikhî

Abstract

This study deals with Mîrzâ Makhdûm (öl. 996/1587), who lived during the Safavid and Ottoman periods, and the issue of *ta'n* (criticism) and *la'n* (cursing), which are of great importance in the beliefs of the Imâmiyya Shî'a. The scope of the study is limited to *ta'n* and *la'n*. It aims to reveal how the Imâmiyya understood *ta'n* and *la'n* at the time of Makhdûm and what his attitude was towards the views of this community on this issue. Although there are scholars working in this field, it is important to note that the Sunni author Mîrzâ Makhdûm put forth his different opinions on the subject in his refutational work *Kitâb al-Nawâqid li-Zuhûri al-Rawâfid*. In addition, his references to the political and theological issues of his time and the fact that he

* Bu çalışma Doç. Dr. Fevzi Rençber danışmanlığında 24.04.2024 tarihinde tamamlanan "Mîrzâ Mahdûm ve Şîilik Eleştirisi" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

** Dr. Diyanet İşleri Başkanlığı, Midyat İlçe Müftülüğü, Din Hizmetleri Uzmanı, Mardin, Türkiye / sehmuscankurt4747@gmail.com / https://orcid.org/0000-0001-6380-571X.

*** Doç. Dr. Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Bölümü, İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, Şırnak, Türkiye / fevzirencber@gmail.com, ORCID:0000-0002-5676-7871.

Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
11.12.2024	28.11.2024	31.12.2024

DOI 10.18403/emakalat.1600065

meselelere yaptığı atıflar, İslâm düşünce tarihi açısından önemli verileri bu değerli eseriyle günümüze taşıması bakımından araştırmanın önemini artırmaktadır. Bu çalışma nitel bir araştırma olup nitel araştırma modellerinden biri olan doküman analizi yöntemiyle ele alınmıştır. Doküman analizi modeliyle İmâmiyye Şiası'nın sövme ve lanetlemeyi nasıl algıladıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu yöntem doğrultusunda, gerekli veriler doküman taraması tekniğiyle elde edilmiş, ardından ilgili dokümanlar derlenerek, elde edilen malzeme veri analizi kapsamında betimsel analiz ve içerik analizi kullanılarak incelenmiştir. Konu, tarihsel, sosyolojik ve mezhepsel bakış açılarıyla değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Mezhepleri Tarihi, Mirzâ Mahdûm, en-Nevâkid, İmâmiyye Şiası, Ta'n ve La'n.

carries many data in the history of Islamic thought to the present day with this important work increases the importance of the research and makes it even more meaningful. Conducted as a qualitative study, this research utilizes the document analysis method, which constitutes one of the primary approaches within qualitative research. With the document analysis model, it was tried to determine how the Imâmiyya Shî'a perceive *ta'n* and *la'n*. In line with this method, the necessary data were obtained by applying the document scanning technique, and then the material obtained after the compilation of the relevant documents was subjected to analysis using descriptive analysis and content analysis within the scope of data analysis, and the subject was examined from a historical-sociological-sectarian perspective.

Keywords: History of Islamic Sects, Imâmiyya Shî'a, Mirzâ Makhdûm, al-Nawâqid, Tā'n and Lā'n.

Giriş

Bu çalışmada la'n ve ta'n meselesi İslâm Mezhepleri Tarihi yönünden ele alınmıştır. Yapılan araştırma ve inceleme neticesinde la'n ve ta'n konusunda mezhepsel bağlamda yeteri kadar çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Klasik kaynaklarda mezhepler bazında fırkaların birbirlerini yeren bazı sözler sarf ettikleri ve bu söylemlerde birbirlerini ta'n edip lanetledikleri bilinen bir durumdur. Son dönemde konu hakkında İslâm Ansiklopedisinde sövme ve lanetleme maddelerinin yer aldığı müşahede edilmiştir.¹ Ayrıca sövme ve lanet meselesinin dil ve hadisler bağlamında değerlendirildiği de görülmüştür.²

¹ Mehmet Boynukalın, "Sövme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/397-398; M. Kâmil Yaşaroğlu, "Lânet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/101-102; Ahmet Saim Kılavuz, "*Sebb ve Şetm*", 4/1742-1743.

² Daha geniş bilgi için bk. Mustafa Çağrı, "Beddua", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/297-298; Mehmet Ali Büyükkara, *İmâmiyye Şiası'na Göre Önemli Tarih Gün ve Geceler* (Çanakkale: Aslı Ofset, 1999), 58; Bekir Altun, *Mu'tezile-İmâmiyye Etkileşimi* (Üsküp: Yeni Balkan Yayınları, 2023), 51; Muhammed Beyler, *Hadislere Göre Lanet* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,

Bu araştırmada, Safeviler döneminde yaşayan Mirzâ Mahdûm'un devletin resmi mezhebi olan ve Râfîzî olarak isimlendirdiği İmâmiyye Şîası'na konu ile alakalı yaptığı eleştirileri incelenmiştir. Bu çalışma, kendi zamanında bu meseleye nasıl yaklaştığını ve yaşadığı zamana yansımalarının nasıl olduğunu göstermesi bakımından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Yaklaşık dört yüz yıl öncesinde yaşanan olayların günümüze yansıtılması ve bu yansıyan malumatların bu alanda araştırma yapacaklara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Safeviler, başlangıçta bir tarikat olarak faaliyet gösterirken zamanla şeyhlikten şahlığa, Sünnilikten ise Şîliğe dönüşerek yaklaşık iki yüz elli yıllık bir siyasi varlık sürdürebilmişlerdir.³ Şah İsmâil (1501-1524) 1501 tarihinde Tebriz'i ele geçirip on iki imam adına hutbe okutmasıyla İmâmiyye devletin resmi inancı olmuştur.⁴ Bu durum Sünnî İran coğrafyasının Şîileşmesine zemin hazırladığı gibi Şîi ulemânın güç kazanmasını ve Şîi ritüellerin yerleşmesi gibi durumları beraberinde getirmiştir.⁵ Tümüyle siyasi ve din boyası altında hareket eden bu oluşumun⁶ hedefi İran'ı Şîileştirmek olmuştur. Bu amacı gerçekleştirebilmek için Safevî halifeleri, büyük çaba sarf etmiş ve halka kendi eserlerini dağıtmışlardır.⁷ Ayrıca başta Lübnan, Cebel-i Âmil ve Bahreyn olmak üzere Şîi çevrelerden çok sayıda din bilgini ülkeye davet edilerek Şîileştirilme faaliyeti yaygınlaştırılmaya çalışılmış ve kuvvet bulması sağlanmıştır.⁸ Bu işin devamı için kitap bulmakta zorlanan Safeviler Şîi ulemâdan eserler ortaya koymalarını istemiş ve onları desteklemişlerdir.⁹ Hasan-ı Rûmlû'nun (öl. 985/1577) ifadelerine göre devlet tarafından Şîilik benimsenmiş fakat mezhebin kaide ve kurallarının mevcut olmadığı görülmüştür.

1996), 24; Hacı Rıdvan Yılmaz, *Kur'an'da Lanet Kavramı* (Bursa: Bursa Ulu-dağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 25.

³ Abdi Beğ Şîrâzî, *Safeviler, Tekmiletü'l-ahbâr (Başlangıçtan 1571'e Kadar Safevîlerin Tarihi)*, çev. Şerafettin Deniz-Hasan Asadi (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2021), 13-14.

⁴ Mustafa Ekinci, *Anadolu Aleviliği'nin Tarihsel Arka Planı* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2010), 145.

⁵ Mehmet Çelenk, *16-17. Yüzyılda İran'da Şîiliğin Seyri* (Bursa: Emin Yayınları, 2023), 22.

⁶ W. Bartold, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, izah ve düzeltmeler: M. Fuad Köprülü (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1940), 245.

⁷ Ömer Faruk Teber, *XVI. Yüzyılda Kızılbaşlık Farklılaşması* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005), 69.

⁸ Çelenk, *16-17. Yüzyılda İran'da Şîiliğin Seyri*, 16.

⁹ Faruk Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), 3.

Zira ellerinde İmâmiyye fikhî ile alakalı hiçbir eserin bulunmadığı anlaşılmıştır.¹⁰ Bu açığı kapatma namına Şii ulemâdan olan İbnü'l-Mutahhar el-Hillî (öl. 726/1325) Şii fikhını ortaya koyan birçok farklı eser kaleme almış ve Safevîleri bu konuda rahatlatmıştır.¹¹ Bu çerçevede İmâmiyye dışındaki guruplar özellikle Sünnî kesim takibata uğramış, tasavvuf yasaklanmış ve Sünnîler büyük baskı altına alınarak Şii olmaları istenmiştir. Bunu kabul etmeyenler ya göçe zorlanmış ya da katledilmiştir. Şiîliği benimsemek istemeyen ve hayatlarından endişe duyan bazı Sünnî ulemâ memleketlerini terk ederek başka ülkelere özellikle Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardır.¹²

Safevîler Devleti'nde Şah Tahmasb ve Şah II. İsmâil'in hükümdarlık dönemlerinde yaşayan ve İmâmiyye Şiası'nın inançlarına muttali olan Sünnî âlimlerden Mirzâ Mahdûm Şii bilginlerin ortaya koymuş olduğu eserlere ve bu fırkanın ifrata varan itikâd ve muamelelerine kayıtsız kalmayarak onların görüşlerini eleştiren *en-Nevâkid* adlı eserini kaleme almıştır. Bu eserin bir başlığını İmâmiyye Şiası'nın sahabeyi sövme ve lanetleme konusuna ayırmıştır.¹³

Kendisi de diğer Sünnî âlimler gibi takibata uğramış, eserleri ve malları Şia'nın aşırılık yanlısı olan Râfizîler¹⁴ tarafından gasp edilerek hapsedilmiştir. Bunun sonucunda ülkesini terk edip Osmanlı topraklarına iltica etmek zorunda kalmıştır.¹⁵ Osmanlı topraklarına girdikten sonra sultan ve paşalar nezdinde kabul görüp müderrislik ve kadılık görevlerine getirilen Mahdûm, telif çalışmalarına devam etmiş ve İmâmiyye Şiası'na karşı reddiyelerini sürdürmüştür. Bu kısa maledatın ardından Mahdûm ile eserinde ta'n ve la'n meselesine nasıl yaklaştığı daha ayrıntılı bir şekilde ortaya konulacaktır.

¹⁰ Resul Caferiyan, "Pezûbeşi der Bârei İntikâli Kitabbây-i Kuheni Şii ez Serzeminhây-i Arabî be İran der Âgâz-i Devre-i Safavî", *Makâlâtı Târihi* (Kum: y.y. , 1374), 4/92.

¹¹ Hasan-ı Rûmlû, *Ahsenü't-tevârih*, nşr. Abdülhüseyn Nevaî (Tahran: İntişârât-ı Esâtir, 1357/1979), 86.

¹² Mazlum Uyar, *Şii Ulemânın Otoritesinin Temelleri* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2004), 111.

¹³ Mirzâ Mahdûm. el-Hasanî el-Hüseynî eş-Şerif el-Cürcânî eş-Şirâzî İbn Seyyid Şerif Mu'uniddin, *Kitâbu'n-Nevâkid li-Zuhûri'r-Ravâfid* (İstanbul: Topkapı Kütüphanesi, III Ahmed, 001828), 165/a

¹⁴ Daha geniş bilgi için bk. Rifat Türkel, "Ahteri'nin İslâm Mezhepleri İle İlgili Görüşlerinin Eserleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *e-makâlât Mezhep Araştırmaları* 8/2 (Güz 2015), 200; Osman Bilen, *Ebû Ya'kûb el-Vercelânî ve İbâdiyye* (Bursa: DTA Yayıncılık, 2024), 255.

¹⁵ Mahdûm, *Kitâbu'n-Nevâkid*, 10/a.

1. Müellif Mîrzâ Mahdûm

Mahdûm, *en-Nevâkid* adlı eserinde künyesine dair verdiği bilgilerde ismini el-Hasanî el-Hüseyinî eş-Şerif el-Cürcânî eş-Şirâzî İbn Seyyid Şerif, Mu'innuddîn Eşref olarak zikretmektedir.¹⁶ Mîrzâ Mahdûm olarak şöhret bulmuştur. Şiraz kentinde 947/1540 yılında dünyaya gelmiştir.¹⁷ Soyu Hz. Hüseyin'e kadar dayanmaktadır. Hem seyyid hem de şeriftir.¹⁸ Aklî ilimleri hocası aynı zamanda amcası Seyyid Murtazâ'dan almıştır. Naklî ilimlerde ise özellikle hadis ilminde hocaları Yemen ve Haremeyn-i Şerifeyn'in ileri gelen âlimleridir.¹⁹ Bunlar arasında Şeyh Abdurrahman b. Ziyâd ez-Zebîdî, Şeyh İbn Hacer el-Mekki'yi (öl. 1562) zikretmek mümkündür. Mukaddime ve riyâzat ilimlerini ise Takiyyiddin Ebû'l-Hayr el-Fârisî'den almıştır. Fakih, usûlcü, müfessir, muhaddis, edib ve şairdir. Bu ilmî müktesabatının yanında mezhepleri araştırmış iyi bir tarihçidir. Birçok fenni kendinde topladığı ve müzakeresinin güzel olduğu ifade edilmektedir. Kırk yedi yıllık ömrünün otuz yedi yılını Safevî Devleti topraklarında on yılını da Osmanlı topraklarında sürmüştür. Şah Tahmasb ve Şah II. İsmâil dönemlerinde görev almış özellikle Şah II. İsmâil döneminde şahın teveccühüne mazhar olmuş ve devletin en üst kademelerinde görev yapmıştır. Osmanlı Devleti içinde zamanın Sultanı III. Murad tarafından da takdir görmüş ve burada da devlet kademelerinde görevler almıştır. Nakibu'l-Eşraflık,²⁰ Mekke, Medine, Diyarbekir ve İstanbul gibi Osmanlı'nın önemli kadılık merkezlerinde kadılık yapmıştır. 8 Muharrem 996/9 Aralık 1587 tarihinde Mekke'de vefat etmiştir.²¹

¹⁶ Mahdûm, *Kitâbu'n-Nevâkid*, 8/a.

¹⁷ Mahdûm, *Kitâbu'n-Nevâkid*, 156/b.

¹⁸ Mahdûm, *Kitâbu'n-Nevâkid*, 202/a.

¹⁹ Mahdûm, *Kitâbu'n-Nevâkid*, 203/a.

²⁰ Hz. Peygamber'in neslinden gelen seyyid ve şeriflerin amir ve reisi olup, Osmanlı ülkesindeki seyyid ve şeriflerin nezâreti ile onların şecerelerini kayıt ve zabt eden, seyyid ve şeriflerden olan görevliye denir. Daha geniş bilgi için bk. Ayhan Işık, *Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Seyyidler ve Nakibü'l-Eşraflık Müessesesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 89.

²¹ Nev'izâde Atâi, *Hadâiku'l-hakâik fî tekmileti's-Şekâik*, çev. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yayınları, 989), 219; Kioumars Ghereghlou, "A Safavid Bureaucrat in the Ottoman World: Mirza Makhdum Sharifi Shirazi and the Quest for Upward Mobility in the İlmiye Hierarchy/Osmanlı Dünyasında Bir Safavî Bürokrati: Mîrzâ Mahdûm Şerif eş-Şirazi ve İlmiye Hiyerarşisinde Yükseliş Arayışı", *Osmanlı Araştırmaları* 53/53 (Aralık 2018), 153-194.

2. İmâmiyye Şiası'nın Sahâbeyi Ta'n ve La'n Anlayışı

Sahâbe, Şîi-Sünnî ayrışmasını derinleştiren en önemli meselelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sünnî camiada önemli bir kavram olan sahâbe, Şia nazarında ise olumlu bir mefhum olarak kabul edilmemektedir.²² Şia, Hz. Peygamber'in eşlerinden Hz. Aişe ve sahabenin önde gelenleri Hz. Ebu Bekir, Ömer, Osman ve sahabe 8-10 kişi hariç hepsine sövüp, onları küfürle itham etmektedir. Onlara göre sahabe Hz. Peygamberin emirlerine uymamış, onun bazı hadislerini sonraki nesle aktarmamış ve bunun sonucunda adaletlerini kaybetmişlerdir. Şia'da lanet ve ta'n önemli bir ritüel olup ibadet olarak görülmüş ve kendilerinin bir şiarı haline gelmiştir.²³

Hz. Peygamberin güzide torunu Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesiyle Emevîler'e karşı düşmanlık beslenmiş, buna karşı Emevîler'in de Hz. Ali'yi lanetlemeleri Şîiler arasında sahabeye sövme

<https://doi.org/10.18589/oa.631995>
<https://dergipark.org.tr/pub/oa/issue/49439/631995>

<https://dergipark.org.tr/pub/oa/issue/49439/631995>

²² Şia içerisinde Zeydiyye fırkasının sahabeye bakışını ayrı tutmak yerinde olacaktır. İmâmiyye, Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ı aradan çıkararak fasılasız bir şekilde Ali'nin imam olduğu yönündeki bütün bilinenleri zorunlu kılacak açık bir nassın varlığını iddia etmektedir. İmâmiyye'ye göre, sahabe Ali'nin imâmetine karşı çıkan ve bu iddiaları savunan kişiler konusunda hata etmiştir ve Ali'nin imametini savunanlara iftirada bulunmuştur. Kendisine itaatin zorunlu olduğu imama itaat etmeyerek dinin açık hükümlerine karşı gelen sahabe küfre düşmüştür. Ancak efdal ve mefdul imam prensibi çerçevesinde Zeyd b. Ali ve Zeydilerin önemli bir kısmı sahabeyi lanetleme veya onlara küfretme yönünde bir yaklaşım içerisinde olmamıştır. Zeyd b. Ali isyanı esnasında, taraftarlarından bir grubun sorusu üzerine Ebû Bekir ve Ömer hakkında söylediği olumlu görüşler daha sonra taraftarlarının da sahabe hakkındaki algısında yönlendirici olmuştur. Zeyd'in *"Bu ikisi hakkında iyilikten başka bir şey düşünmem, atalarımın da onlar hakkında iyilikten başka bir şey duymadım"* şeklindeki ifadelerinin yanı sıra bütün insanlardan çok hilafetin kendi hakları olduğunu belirttikten sonra onların yani Ebû Bekir ve Ömer'in Kur'an ve sünnetle hükmedip insanlar arasında adaletli davrandıkça bunun onları küfre götürmeyeceğini ifade etmesi büyük önem taşımaktadır. Bu ifadeler Zeydiyye'nin efdal olan dururken mefdulün imâmetinin caiz olduğu şeklindeki anlayışının temelini oluşturmaktadır ki bu yaklaşımı diğer Şii fırkalarda görmek mümkün değildir. bk. Yusuf Gökçalp, "İmamet Nazariyesi Bağlamında Zeydiyye'nin İmamiyye'ye Yönelik Eleştirileri", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1, (2014), 94, 104, 120; Fakat Zeydiyye içerisinde sahabe konusunda Ebu'l-Carud Ziyad b. Münzir gibi bazı Zeydilerin İmâmiyye'ye benzer görüşleri olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Yusuf Gökçalp, *Erken Dönem Zeydilik* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2014), 87.

²³ Hanifi Şahin, *Şîilerin Gözüyle Sünnîler: İlk Dönem Şîi Kaynaklarda Sünnî Algısı* (İstanbul: Maya Yayınları, 2016), 213.

âdetinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.²⁴ Büveyhiler'in Abbâsiler üzerindeki hegemonyası, bazı ritüellerinin yaygınlaşmasını kolaylaştırmıştır. Sebbü's-sahabenin yaygınlaştığı Büveyhiler döneminde özellikle Muizzü'd-devle zamanında sahabeye sövme olaylarında cami duvarlarına Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Aişe gibi sahabenin önde gelenlerinin ismi yazılarak onlara lanet edilmiştir.²⁵

Ehl-i Beyt düşmanı olarak algılanan sahâbeye lanet etme geleneği yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu gelenek Safevîler'e kadar devam etmiş, mezhepsel düşmanlıklarının zuhuruna sebep olmuştur. Günlük yaşam, çarşı-pazar ve hutbelerde lanet etme geleneği canlı tutulmuştur.²⁶ Safevîler, sahâbeye lanet geleneğini İmâmiyye'nin yaygınlaşması adına kullanmış, bu uygulamayı sürekli canlı tutmaya çalışmıştır.²⁷ Şah I. İsmâil döneminde sokaklarda dolaşarak Sünnî kesime tehdit ve korkutmayla sahâbeye şetm ve beddua etmeleri için baskı yapılmıştır. Bu durum Tahmasb döneminde de devam ettirilmiştir.²⁸

Şah Tahmasb ve Şah II. İsmâil'in saltanatları döneminde yaşayan Mahdûm, İmâmiyye'nin sahabeye şetm edip lanetlediklerine şahit olmuş onların yapmış olduğu bu kötü söylemlerden rahatsız olmuş ve haklarında reddiyeler kaleme almıştır. *en-Nevâkid* adlı eserinde sahabeye söven ve lanette bulunan Şii bilginlerden bazılarının isimlerini zikretmiştir. Sahabeye dil uzatan Şii bilginler arasında Busr b. Aritah, Efdalü't-Tereke, Seyyid Ali eş-Şamî, Mîr Sih Pala, Nuseyr et-Tûsî ve Molla Cân b. Muhammed el-Esterâbâdî vardır.²⁹

Dilimizde ağır laf etme, namus, ırza dokunan çirkin ifadeler kullanma ve küfretme manalarına gelen ta'n (طعن) sövme, Arapça'da şetm (تشم), sebb (سب), gibi hakaret içeren sözcükler ile ifade edilmektedir.³⁰

²⁴ Rosemary Stanfield-Johnson, "Sünnî Survival in Safevîd Iran: Anti-Sünnî Activities During The Reing of Tahmasb I", *Iranian Studiens* Volüme, 27 Number 1-4, 1994, p. 122-128.

²⁵ Büyükkara, *İmâmiyye Şiası'na Göre Önemli Tarih Gün ve Geceler*, 58; Altun, *Mu'tezile-İmâmiyye Etkileşimi*, 51.

²⁶ bk. Resul Caferiyan, *Safevîyye: Der Arsay-i Din, Ferheng ve Siyaset*, Cild-i Evvel (Kum: Çap-ı Süvvem, 1391), 22-24.

²⁷ Kadı Ahmed bin Şerefeddin el Hüseyin el Hüseyinî el Kumî, *Hülâsatü't tevârih*, haz. Dr. İhsan İşrâkî (Tahran: İntişârât-ı Dânişgâh-ı 784/1383), 623.

²⁸ Menuçehr Parsadust, *Şah Tahmasb-ı evvel* (Tahran: Şirket-i Sihami Çap-ı Sevzam, 793/1391), 81.

²⁹ Mahdûm, *Kitâbu'n-Nevâkid*, 148/a.

³⁰ Boynukalın, "Sövme", 397-398.

Ta'n ahlaken çirkin bir fiil olması yönüyle ceza terettüp eden bir söylemdir. Kur'an ve hadislerde sebb ve şetm olarak geçen ta'n kelimesi sözlükte "Kesici ve delici aleti vücuda saplama, sözlü saldırı, kötüleme ve eksiltme" manasında kullanılır. Bu anlamıyla Kur'an'ın iki yerinde "Dine yönelik sözlü saldırı, silahla yaralama, başkasının soyunu küçümseyip kötüleme ve ayıplama" anlamında zikredilmiştir.³¹

La'n ifadesi de ta'n ifadesi kadar çirkin bir söylemdir. Lanet (لَعْنَة), sözlükte "Hayırdan uzaklaştırmak, kovmak,³² sövmek,³³ engellemek,³⁴ cezalandırmak,³⁵ beddua etmek,³⁶ iyilik, güzellik ve yarardan mahrum bırakmak" anlamındaki la'n kökünden türemiş bir isim olup ıstılahta Allah'ın merhametinden uzak bırakılmayı³⁷ ifade eder. Arap toplumunda aile ve kabilenin dışına atılan kişiye de lâin denilirdi.³⁸ Şeytan da Allah'ın rahmetinden uzaklaştırıldığından kendisine lain veya mel'un denilmiştir.³⁹ Lanetleme Yüce yaratıcı nezdinde kullanıldığında dünyada hidayet bulma ahirette ise merhametten mahrum kılınma, insan nezdinde bu tabir söylendiğinde hakaret, küfür, sövme ve kötü duada bulunma anlamına gelir.⁴⁰ Lanet kelimesinin

³¹ Fatma Yıldırım, "Osmanlı Toplumunda Küfür Suçu ve Cezası 1600-1650 (Antep Örneği)", *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi* 3/1 (Gaziantep 2020), 25-32; L. Wiederhold, "Shatm", *EP Suppl* (İng.), *The Encyclopedia of Islam Supplement* (Leiden: 1980), 725-727.

³² Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Faris, *el-Mucmel fi'l-luğa* (Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1986), 809.

³³ Fuad Efram el-Bustani, *el-Muncidu'l-ebcedi* (Beyrut: Daru'l Meşrik, 1986), 873.

³⁴ Muhammed b. Ya'kub el-Firuzabadi, *el-Kamusu'l-muhit* (Kahire: Daru'l-Hadis, 2008), 1476.

³⁵ Halil b. Ahmed el-Ferahidi, *Kitabu'l-'ayn*, thk. Abdulhamid Hendavi (Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2003), 4/90.

³⁶ Ragıb el İsfahâni, *Mufredatu elfazu'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan Davudi (Beyrut: Daru's-Samiyye, 2009), 741.

³⁷ Suheyl Saban, *Mu'cemu elfazi'l-'Arabiyye fi'l-lugatu't-Turkiyye* (Riyad: Mektebetu'l-Melik Fehd, 2005), 170.

³⁸ Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail b. Side, *el-Muhkem ve'l-muhitu'l-'azam*, thk. Abdulhamid Hendavi (Beyrut: Daru'l-Kurubi'l-İlmiyye, 2000), 2/158.

³⁹ Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Faris, *Mu'cemu mekayisi'l-luğa*, thk. Abdusselam Muhammed Harun (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1979), 10/252.

⁴⁰ Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrerem b. Ali b. Ahmed el-Ensâri er-Rüveyfî, İbn Manzûr, "La'n", *Lisanu'l-Arab* (Beyrut: Daru'l-Sadr, ts.), 13/388; Ebü't-Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub b. Muhammed el-Firûzâbâdi, *el-Kamusu'l-Muhit* (Kahire: Daru'l-Hadis, 2008), 4/5-30; Hüseyin

iman eden bir kişi için kullanılması halinde Yüce Allah'ın o mümini iyi ve salih kimselerin derecesinden uzak tutması,⁴¹ yaptığı masiyet oranınca cezalandırması şeklinde bir anlam ortaya çıkmaktadır.⁴²

3. Mîrzâ Mahdûm'a Göre İmâmiyye Şiası'nda Ta'n ve La'n

Mahdûm, *en-Nevâkid* eserinin sonuç bölümünde ta'n ve la'n konusunu ele alarak bu kavramların ihtiva ettiği anlamlar üzerinde durmaktadır. O, lanetlemenin sülâsi babının üçüncü masdarı olduğunu, lügatteki manasının ise *Sihahu'l-cevherî*'de ifade ettiği üzere hayırlı işlerden defetmek ve uzaklaştırmak anlamına geldiğini belirtmektedir.⁴³ *el-Ezhâr* adlı eserde Allah'ın huzurundan kovulmak ve uzaklaştırılmak anlamının verildiğini kader konusunun sonunda ise Allah'ın lanetinin, kişiyi rahmetten ve insanların duasından uzaklaştırmak manasına geldiğini belirtmiştir. Bunun mükellef olana yapılan lanetlemenin anlamı olduğunu mükellef olmayana yapılan lanetlemenin ise, helâk ve telef için yapılan dua anlamına geldiğini söylemiştir. Mükellef olmayana yapılan lanetleme budur ve mükellef olana yapılan lanetleme de uzaklaştırmaktır. Böylece mümeyyiz çocuk bu tanımın dışında kalmış olur.⁴⁴

Mahdûm bu tanımlamalardan sonra bu konuda rivâyet edilen nebevî hadisleri ve haberleri zikretmeye devam etmektedir.⁴⁵ O, lanetlemeyle ilgili Hz. Peygamber'in hadislerinden delil getirip lanetlemekten ne derece sakınmamız gerektiği noktasında insanlara yol gösterici olduğunu belirterek Hz. Peygamber'in muhtelif hadislerinden referanslar göstermektedir. Hadislerden bazılarını şöyle aktarır. *Sahîh-i Müslim*'de Ebû Derda'dan rivâyet olunduğuna göre, Hz. Peygam-

b. Muhammed b. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'an*, nşr. M. Seyyid Kîlânî (Kahire: 1381/1961), 25.

⁴¹ Ebu'l-Beka el-Huseyni el-Kefevi, *Külliyatu mu'cemu fî mustalahati'l-furuki'l-luğaviyye* (Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 1997), 25.

⁴² Muhammed Ali et-Tahânevî, *Mevsu'at-u keşşâf istilâhâtu-l-funûn ve-l ulûm*, thk. Ali Dahrûc, çev. Abdullah el-Hâlidî (Beyrut: Mektebetu Lübnân, 708/1309), 2/25; Bedrettin el-Aynî, *Nuhabü'l-efkâr fî tenkii mebâni'l-ahbâr*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm (Katar: Vizâratü'l-Evkâf, 1428/2008), 8/417; İbn Manzûr, "La'n", md., 13/388; M. Fuâd Abdülbâki, *el-Mucemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Kahire: y.y., 1950), 25.

⁴³ Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh: Tâcü'l-luğa ve sihâhu'l-'Arabîyye*, nşr. Şehâbeddin Ebû Amr, 1 (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1418/1998), 39-46.

⁴⁴ Abdullatif b. Abdulaziz İbn Melek, *Mebâriku'l-ezhâr fî şerhi meşâriki'l envâr* (Beyrût: Dâru'l-Cil, 1415- 1995), 1-3/25.

⁴⁵ Mahdûm, *Kitâbu'n-Nevâkid*, 161/a

ber'in şöyle dediği aktarılmaktadır: “Doğru olan kimseye, lanetçi olmak yakışmaz.”⁴⁶ “Şüphesiz ki, lanetçiler kıyamet gününde ne şehit/şâhit olurlar, ne de şefaathçi olurlar!”⁴⁷ Tirmizî'nin “Garâib” eserinde, Abdullâh İbn Mes'ud'tan nakledildiği üzere, Rasulullah şöyle buyurmuştur: “Mümin; irza, namusa dil uzatan, lanet eden, kötü işler yapan, edep dışı söz söyleyen kimse değildir.”⁴⁸ İbn Ömer'den rivâyet edildiği üzere “Mümin lanetçi olmaz.”⁴⁹ Cürcânî “el-Miškâ” adlı eserin hâşiyesinde şöyle demiştir: “İnsanların geneline, Allah'ın rahmetinden onları uzaklaştıracak şekilde beddua etmeyiniz. Böyle bir beddua belirli şahıslara yapılır. Lanetlemenin ise belirli bir sıfatı taşıyan herkese yapılması câizdir. Allah'ın laneti kâfirler veya Yahudiler üzerine olsun demek gibi.”⁵⁰ Hüccetü'l-İslâm'ın dediği gibi üç sıfat lanetlemeyi iktizâ eder. Bunlar küfür, bid'at ve fısktır.⁵¹ Ebû Derda'dan aktarıldığı üzere, Rasulullah şöyle buyurmuştur. “Kul, herhangi bir şeye lanet ettiğinde o lanet gökyüzüne çıkar. Semânın kapıları ona kapanır. Sonra sağa sola bakınır, girecek yer bulamaz da lanet edilen kişiye döner. Eğer gerçekten lanete layık ise onda kalır, değilse lanet edene döner.”⁵² Müminlerin emiri ve muttakilerin imamı Hz. Ali'nin de, akıbeti saadet olan kişiye göre bunlar, sahâbeye ve özellikle onların en ihlaslı olanlarına sövenlerin, güzel bir sondan mahrum olduğuna dair delillerin en kuvvetlisidir.⁵³

Mahdûm'a göre mükellef olsun olmasın bir kişi, zikredilen üç sıfattan birine sahip mükellef olmayan birini lanetlerse, lanetlenen kişi mükellef olsun olmasın, sâlih bir mümin olsun olmasın, hatta kâfir iken tövbe edip iman ve takvâ üzere ölürsa, bu lanet, lanetleyene geri döner. “Râfiziler, lanetlenen kişi buna lâayık değilse lanetin, lanetleyen kişiye kesin bir şekilde döneceğine ve lanetlenenin sevabının ve rahmete yakınlığının artacağına hüküm vermenize rağmen, sahâbe size

⁴⁶ Müslim, *Birr* 84; Ayrıca bk. Tirmizî, *Birr* 72.

⁴⁷ Müslim, *Birr* 85, 86; Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, *Edeb* 45.

⁴⁸ Tirmizî, *Birr* 48; Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, *Müsned*, 1/405, 416.

⁴⁹ Mahdûm, *Kitâbu'n-Nevâkid*, 162/a; Tirmizî, *Birr*, 48.

⁵⁰ Ebû Dâvûd, *Edeb* 45; Tirmizî, *Birr* 48.

⁵¹ Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *İhyâü Ulûmi'd-DînTercümesi*, çev. Sıtkı Güllü (İstanbul: Huzur Yayınları, 2016), 3/277-283.

⁵² Ebû Dâvûd, *Edeb* 45; Ayrıca bk. Tirmizî, *Birr* 48.

⁵³ Mahdûm, *Kitâbu'n-Nevâkid*, 162/b.

göre lanete lâıyk olmadığına göre, bizim onlara lanetimize sizin üzülmeniz değil sevinmeniz gerekir”⁵⁴ söylemlerine karşı Mahdûm şöyle cevap vermiştir:

“Hz. Hüseyin’in katledilmesine ağlamanız ve üzülmenize de aynı cevap verilebilir. Zira onun şehâdeti, ona yüce ve üstün mertebeler kazandırmıştır. Bu ise mübhem bir karşılıktır. Ancak şüpheyi ortadan kaldırmamaktır. Şüpheyi ortadan kaldırmak için şöyle bir izâh yapılabilir: Meselâ, Hz. Fârûk’a sövme ve Hz. Hüseyin’in şehit edilmesi bir birine zıt iki yön barındırır. Birisi, dünyevîdir ve kasıtlıdır. Diğeri ise uhrevîdir ve kasıtlı değildir. Birincisi zillet ve eziyet, ikincisi ise izzet ve rahatlıktır. Seven kişiye, sevdiğini küçümseyecek bütün kötülükleri isnâd ettiniz.”⁵⁵

Mahdûm, kendilerine bu kat’i cevabı verdikten sonra ayrıca Râfizilerin muhakkik âlimlerin küfür üzere ölen kişiyi lanetlemenin câiz olduğunu ifade ettiklerini belirtir ve bu konuda şu örneği verir:

“İbn Arabi ile ona tâbi olan vahdeti vücudçular dışındakiler Ebû Leheb, Ebû Cehil ve Firavun’un iman veya küfür üzere üzere öldüğüne işâret eden bir nassın bulunmadığını dile getirmektedirler. Bunları lanetlemenin haram olmamasının nedeni, şer’an onların Allah’tan uzak olmayan rahmetli kişilerden olmalarının imkânsızlığıdır. Öyleyse kendisine rahmet ve mağfîret etmesi mümkün olan birilerine Allah’ın gazâbını istediğimizi söyleyemezler. Zira bu durum, rahmeti iktizâ eden şeyin tersidir. Bunu Râfizilerin lanetleme görüşlerine karşı zikrettik. Göründüğü gibi bununla onlara cevap veriyoruz. Böylece lanetlemeye düşkün olmayan zeki birisi, “İhyâ” adlı eserde İmam-ı Gazâlî’nin Yezid’i lanetlemeyi yasaklamasıyla alâkalı söylediği mazeretleri bilir.”⁵⁶

Mahdûm, Râfizilerin haktan tamamen uzak olduğunu gösteren nüktelerden birinin de şöyle olduğunu söylemektedir:

“İrfân ve tasavvufa yakın olduğu hakkında insanların yalandan da olsa onu övmelerini isteyen büyük şeyhlerinden biri, Muhyiddin b. Arabi’nin Firavun’u lanetlemeyi yasaklamasını güzel görünürken, Hz. Ömer’i lanetlemeye istekliydi. Ona dedim ki; Bu ikisi nasıl bir arada olur? Cevaben dedi ki; O, İnatçı, münâfık ve Firavun’dan daha kötüdür. Küfür ve nifâk üzere öldüğü hususunda şüphe yoktur. Bunlara cevap, keskin kılıçtan başka bir şey değildir. İnsaflı ve mümin birisi, bu kibirli inkârcıya ne desin ki? Allah onu hak ettiği yere ulaştıracaktır.”⁵⁷

⁵⁴ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 164/a.

⁵⁵ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 163/a.

⁵⁶ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 165/a.

⁵⁷ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 165/b.

Mahdûm, Râfizilerin lanet etme eğilimlerine dikkat çeken başka bir durumu şu şekilde aktarmaktadır:

“Günlerden bir gün, Râfizi olup aramızda dünyevi bir bağ ve sevgi olan birine vaaz veriyordum. Lanetlemenin câiz olması için küfür üzere öldüğü kesin bir şekilde bilinmelidir dediğimde, sabredemeyip şöyle dedi: Küfür üzere öldüğü konusunda kesin hüküm vermek mümkün mü ki? Bundan emin olduğumuz ancak yirmi kişi çıkar. Lanete olan düşkünlüğü ve isteği nedeniyle benim sözlerimden ötürü neredeyse patlayacaktı. Bu zikrettiğimiz onların Allah’tan ne kadar uzak olduklarını göstermesi bakımından yeterlidir. Ancak onların şî’arı olmuş bir şeyden uzak durmak için onların şahsiyetlerini lanetleme. Dolayısıyla hidâyet ihtimali bunlar için de mümkündür. Allah, birçok Râfizi’yi hidâyete erdirmiş ve onlar sâlih ve ârif kimseler olarak Ehl-i Sünnet itikâdı üzere ölmüştür. Allah’ın yardımıyla ben de birçok kimsenin hidâyetine vesile oldum. Bunlardan biri, Molla Kasım et-Tebrizî’dir. Allah ona apaçık bir hidâyet verdi. Râfiziliği şiddetle inkâr edip, Râfizi olduğu dönemlerde yaptığı hac, kıldığı namaz ve tuttuğu oruçları kazâ etmek amacıyla Hicaz’a gitti. Allah onu bu gâyesinde muvaffak kıldı. Ona Medine’de bir ölüm ve Bâki’de de bir mezar ihsân etti.”⁵⁸

Mahdûm, hidâyete eren pek çok kimseyi anmak istediğini, ancak Râfizilerin onlara zulmetmesinden korktuğu için onları gizleme gereği duyduğunu belirtir. Bu konuda, Allah’ın şahitliğinin yeterli olduğu ve belirli bir şahıs ya da grupla sınırlı kalmaksızın Râfizileri, sahâbeye sövenleri ve hevâ ile bid’at sahiplerini lanetlemenin, Râfizilere benzer şekilde aşırıya kaçılmadığı sürece yasak olmadığını; aksine bunun, büyük siddiklerin ve sâlih âlimlerin bir şî’arı olduğunu ifade etmektedir.⁵⁹

Mahdûm müminlerin emiri İmam Ali’nin *Nehcu’l-belâğa* eserinde bu konuyla alakalı söylediği sözlerin, âkibeti mutlu olan insan için en kuvvetli delillerden olduğunu belirtir. Hz. Ali’ye göre, sahâbeye, özellikle de en ihlâslı olanlarına söven bir kimse, güzel bir son dan ve temiz bir cibilliyetten mahrum kalmış, kasvetli bir tabiat ve çirkin bir karakterle nitelendirilmiştir. Bu kişiler temiz bir cibilliyet yerine kasvetli bir fıtrata sahip olmuş ve zelil bir zümre içinde yer almışlardır.

Mahdûm, Şâir er-Rızâ’nın Hz. Ali hakkında şu nakli aktardığını belirtmektedir.

“Hz. Ali Siffin Savaşı’nda taraftarlarından bazılarının Şam halkına- Muâviye taraftarları- sövdüğünü ve onları kötilediklerini gördü. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “Benim sizin için en kerih gördüğüm şey söven bir topluluk olmanızdır. Ancak siz onların işledikleri amelleri

⁵⁸ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 163/b.

⁵⁹ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 166/a.

vasfetseydiniz ve hallerini zikretseydiniz sözleriniz daha isâbetli, ileri sürdürdükleriniz daha belîğ olurdu. Şâyet onları sövme yerine; “Allah’ım! Kanlarımızı ve kanlarını dökme! Bizimle onların arasını ıslâh eyle!” deseydiniz daha iyi olurdu.”⁶⁰

Hız. Ali, Hız. Osman’ı öldürenlere ve Muâviye’nin ashâbına sövenlere karşı şu şekilde cevap vermiştir: “Onlar bizim kardeşlerimizdir, ancak bize haksızlık ettiler.”⁶¹

Mahdûm, bunun sahih ve inkâr edilemez olduğunu belirtir; zira onlara göre, bu kişinin söylediklerinin doğruluğu, doğrudan Kur’an-ı Kerim’den sonra gelir. Zira Seyyid Rızâ onlara göre, ikinci masumdur. Bu söylediği şeyler, takiyyeye de hamledilmez. Çünkü insanlar, onun heybetinin ateşinde erimekte ve gücünün karşısında yok olmaktadır. Aynı zamanda, sahâbe olmayan ve Hız. Ali’ye karşı savaşan Muâviye’nin askerlerinin de Müslüman oldukları anlaşılmaktadır. Böylece fesatçı et-Tûsî’nin *et-Tecrîd* adlı eserinde söylediği sözlerin yanlışlığı da ortaya çıkar. Zira o şöyle demektedir: “Hız. Ali’yle savaşanlar kâfirdir.”

Mahdûm, Hız. Ali’nin, Hız. Peygamber’in hâs ashâbı, sevdiği büyük kimseler ve damatları hakkında inancı ne olabilir ki? sorusuna karşı ise şunların söylenebileceğini belirtir:

“Hız. Ali’nin onlara sövmeyi çirkin görmesi, onların Müslüman olduklarına delil olmaz; senin dediğin şey buradan anlaşılmaz. Derim ki: Sadece bundan delil getirilmemiştir. Başka bir mukaddime ile beraber değerlendirilmiştir. Bu daha uygundur. Mümin ile kâfir arasını ıslâh için dua etmek âlimlerin örfünden bile yokken, ilmin kaynağı ve şehrinin kapısının yanında nasıl olsun. Aksine onlar, mümin olan iki tâifeye de dua etmeyi âdet edindiler. Kâfir için ettikleri beddua ise azap ve cezâdır. Me’sûrât’ı inceleyen birisine bu dediklerim âşikârdır. Söyle ki; Allah’ım, insanları sana ulaşan yoldan alıkoyan Ehl-i Kitap kâfirlerine azap eyle. Allah’ım, mümin erkek ve kadınlara mağfiret eyle, aralarını ıslâh et. Zeki biri bilir ki, Allah’ın şu mealdeki âyeti dediklerimi teyid eder: “Müminlerden iki grup birbiriyle savaşır, aralarını ıslâh edin.”⁶² Hakkın sesi kapı eşliğinden geliyor ancak evin içindeki tembel bir sağırdır.”⁶³

Yine Mahdûm, konu ile alakalı bir hadiste Hız. Peygamber’in şöyle dediğini aktarmaktadır. “Bir adam devesinin üzerinde Hız. Peygamber

⁶⁰ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 166/b; Şerif er-Radî, *Nehcü’l-belağa*, thk. Muhammed Abduh (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1990), 230.

⁶¹ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 177a.

⁶² el-Hucurât 49/9.

⁶³ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 167a.

ile beraberdi. Devesini lanetleyince, Allah Rasulü şöyle buyurdu: “Ey Allah’ın kulu, lanetli bir deveyle bizimle birlikte yürüme.”⁶⁴

Mahdûm nakledilen bu olaydan basireti açık olan birinin Hz. Peygamber’in mürüvvetine bakarak lanetten dolayı elem çekmeyen bir hayvanın dahi lanetlenmesinden rahatsız olurken, söyleyene geri döneceğini bilmelerine rağmen Allah’ın rahmetinden uzak olmaları için onlara bedduâ edilmesinden elem hisseden ve tek amaç ve gâyeleri Allah olan, O’nun dostlarını lanetleyene karşı oluşacak rahatsızlığı düşünüp ibret alması gerektiğini aktarır.⁶⁵ Yine Mahdûm, burada zikredilmesi gereken, konunun özünü barındıran ve kendisi ile hak nûru arasında bir perde bulunmayan kişiyi doğru yola ileten “İhyâ” eserinden bir pasaj aktaracağını söyler ve konuyla alakalı bilgiyi şöyle aktarır:

“Şahıslara lanet etmek tehlikelidir. Öyleyse bundan uzak durulsun. Denildi ki: Hz. Hüseyin’i öldürdüğü veya öldürülmesini emrettiği için Yezid’i lanetlemek câiz midir? Dedik ki: Bu durum hiç sâbit olmamıştır. Lanetleme bir yana, sâbit olmadıkça Yezid’in Hz. Hüseyin’i öldürdüğünü veya öldürülmesini emrettiğini dahi söylemek câiz olmaz. Zira bir Müslüman’a, kesin olmadıkça büyük günahlardan birini nispet etmek câiz değildir. Evet, İbn Mülcem Hz. Ali’yi, Ebû Lü’lûe de Hz. Ömer’i öldürdü demek câizdir. Zira bunların mütevâtir olarak sâbit olduğu aktarılmıştır.”⁶⁶

Mahdûm’un yukarıdaki ifadelerinden, bir Müslümanın, doğru bir şekilde araştırılmadan fıkı veya küfürle suçlanamayacağı ve bunun câiz olmadığı sonucuna varılmaktadır. Zira Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Bir kişi diğerinin kâfir olduğuna şahidlik ederse bu, ikisinden birine döner. Eğer o kimse kâfirse dediği gibidir, aksi takdirde onu tekfir etmesinden dolayı kâfir olur.”⁶⁷ Mahdûm’a göre bunun manası, onun Müslüman olduğunu bilerek tekfir etmesidir. Eğer bir bid’at veya başka bir sebepten kâfir olduğunu zannederse, bu kişi kâfir olmaz, ancak hatâ etmiş olur. Mu’az b. Cebel, Hz. Peygamber’in kendisine şöyle dediğini aktarmaktadır.

“Müslüman birine sövmeni ve âdil bir imama isyân etmeni yasaklıyorum. Ölünün arkasından konuşmak ise bundan daha şiddetlidir. Mesrûk da konu hakkında şöyle demektedir: “Hz. Aişe’nin yanına girdim. Filan kişi -Allah ona lanet etsin- ne yaptı? Deyince, öldü dedim. Allah ona rahmet eylesin, dedi. Bunun üzerine ona, bu nasıl oluyor?”

⁶⁴ Müslim, *Birr* 82, 83.

⁶⁵ el-A’lâ 87/10-12.

⁶⁶ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 167a.

⁶⁷ Buhârî, *Edeb* 73; Müslim, *İmân* 111; Ayrıca bk. Tirmizî, *İmân* 16.

dedim. Cevaben bana dedi ki: Hz. Peygamber bana şöyle buyurdu: “Ölülere sövmeyin. Onlar önceden hazırladıklarına ulaştılar.” Yine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Ölülere sövüp, dirileri incitmeyin.” Başka bir hadiste şöyle buyurdu: “Ey insanlar! Beni, ashâbımı, kardeşlerimi ve damatlarımı koruyun. Onlara sövmeyiniz. Ey insanlar! Bir kişi vefât edince, onu hayırla yâd ediniz.”⁶⁸

Mahdûm’un yukarıdaki sözlerini teyid eden başka rivayetler de bulunmaktadır. Bu rivayetlerden biri şöyledir: Ebû Saîd el-Hudrî’den aktarıldığına göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Benim ashâbıma sakın kötü söz söylemeyin, şâyet sizden biri Uhud dağı kadar altın tasadduk etse onlardan birinin bir müd (ölçeklik) infâkına ulaşamaz, hatta nasîfine (yarısına) bile ulaşamaz.”⁶⁹

Mahdûm, “Hz. Hüseyin’i öldürene veya öldürülmesini emredene Allah lanet etsin demek câiz mi?” sorusuna karşı doğru olanın, “Hz. Hüseyin’i öldüren kişi tövbe etmeden ölmüşse Allah ona lanet etsin, demenin doğru olacağını” söyler. Ona göre Hz. Hamza’yı şehit eden Vahşî, onu kâfirken öldürmüştür. Daha sonra küfürden ve adam öldürmeden tövbe etmiştir. Dolayısıyla onu lanetleme câiz değildir. Ayrıca Mahdûm birini öldürmenin, küfür seviyesine ulaşmayan büyük günah olduğunu eğer lanet getirilirken, tövbe ile takyid edilmeyip olduğu gibi bırakılırsa uygun olmayacağını, susmada ise herhangi bir tehlike bulunmayacağını belirtmektedir.⁷⁰

Mahdûm, bunu zikretmesinin sebebini, insanların lanetlemeyi hafife almaları ve dillerini buna alıştırmaları olarak açıklar. O, müminin lanetçi olmaması ve küfür üzere ölenlerin dışındakilere lanet edilmemesi gerektiğini savunur. Ancak belirli şahıslara değil de yukarıda bahsedilen vasıflarla nitelenenlere lanet edilebilir görüşündedir. O, lanetleme yerine dilin Allah’ın zikriyle meşgul olmasının şayet bu olmayacaksa sükût etmesinin daha evlâ ve selâmetli olacağını kaydeder.⁷¹ Mahdûm lanetleme konusunda Mekki b. İbrâhîm’in sözlerini bir hadise bağlamında aktarmaktadır. Onun, İbn ‘Avn’ın yanında olduğunu ve orada Bilâl b. Ebû Burde’nin anıldığını, bunun üzerine onu lanetlemeye ve kötülemeye başladıklarını ancak İbni ‘Avn’ın bu olanlar karşısında suskun olduğunu ifade etmektedir. Bunun üzerine orada bulunanlar şöyle demişlerdir: “Ey İbn ‘Avn! Biz onu sana yaptıklarından dolayı böyle anıyoruz.” İbn ‘Avn şöyle cevap vermiştir: “Kıyâmet gününde amel defterime yazılabilecek iki cümle vardır.

⁶⁸ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 167/b.

⁶⁹ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 177b.

⁷⁰ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 168/a.

⁷¹ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 169/a.

Bunlar: Lâ ilâhe illallâh ve Allah falanca ve filancaya lanet etsin cümleleridir. Defterime Lâ ilâhe illallâh cümlesinin yazılması, Allah filancaya lanet etsin sözünün kaydedilmesinden daha sevimlidir.” Mahdûm bu konuya devamla başka rivâyetleri şöyle aktarmaktadır:

Mekki b. İbrahim, bir adamın Hz. Peygamber’e şöyle dediğini aktarmaktadır: “*Bana tavsiyede bulun.*” Hz. Peygamber ona, “*lanetçi olmanı tavsiye ediyorum*”, buyurmuştur. Ömer’in oğlu Abdullah şöyle demektedir: “*Allâh’ın en çok nefret ettiği kulları, çokça lanet ve ta’n edenlerdir.*” Bazıları şöyle demiştir: “*Bir mümine lanet etmek, onu öldürmek gibidir.*”⁷² Bunu rivâyet ettikten sonra Hammâd b. Zeyd, “*Bu merfu’ bir hadistir desem, hatâ yapıp yapmadığımı düşünmem*” demiştir. Ebû Katâde’nin şöyle dediği nakledilmiştir: “*Kim bir mümini lanetlerse, onu öldürmüş gibidir.*”⁷³ Bu, Hz. Peygamber’e dayanan merfu’ bir hadis olarak da nakledilmiştir. İnsana kötülüğü için duâ etmek de lanet etmeye yakındır. Öyle ki zâlime dahi bu tür dua etmek uygun değildir. İnsanın, Allah sağlık sıhhat ve selâmet vermesin, vb. sözleri söylemesi bunun örneklerindedir. Bütün bunlar zemmedilmiştir. Mahdûm, konu ile alakalı Farsça şiirlerinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

اي که بکشاده بلعن زبان لعن خود ميکنی يقين ميدان

Lanet okuyan kişi emin olsun ki o laneti kendine dönecektir.⁷⁴

لعن باشد نشان نادانی بنود شیوه مسلمانی

Lanet Müslümanlığın göstergesi değil aksine cehaletin belirtisidir.

گفت بسیار لعن مؤمن نسبت بجدا و رسول موافق نیست

Çokça lanet okuyan kişi Allah’a ve Peygamber’e inandıran kişidir.

داده حق مرترا زبان فصیح که کنی گاه حمد و که تسبیح

Allah bu güzel dili zikir ve şükür için verdi.

نه که آراز جهل و نادانی بسخنهای زشت جیبانی

Cehalet yolunda çirkin sözler kullanmak için vermedi.

کر خزارت زبان شودیدا بزبانهای مختلف کویا

Binlerce dile sahip olsan bile.

قوت نطف حمله تاباید شوداز قوت خدا ممتد

Allah sana güç vermese o dilleri kullanamazsın.

جمله دایم کنند ذکر اله دل مؤمن بذکر شان آگاه

⁷² Müslim, *İman*, 110.

⁷³ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 168/b.

⁷⁴ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 166/a.

Sahip olduğun bu dillerin sürekli Allah'ın zikriyle meşgul olması lazımdır.

کام نیست جریگز بان تراد ر کام عمر چون عمر مو رای نا

Hâlbuki senin sadece bir dilin ve karınca gibi kısa bir ömrün var.”⁷⁵

Mahdûm hakikat bu iken insanoğlunun sabahtan akşama kadar dilini malayani şeylerle kullanmasının akıl iş olmayacağını belirterek lanetlemeyi sürekli yapan Râfızilere ağır sözler sarf etmekte ve Farsça şiirlerine şöyle devam etmektedir:

حال در مسا و صباح نیست نکرت بغیر هزل و مزاح باچنین

Buna rağmen sen sabahtan akşama kadar dilini gereksiz yere kullanıyorsun.

نشد این هم پسندای بدکیش کردء طعن و لعن شوءه خویش

Ey dinsiz sen bunlarla yetinmeyip hep lanetleyici ve aşağılayıcı sözler kullanıyorsun.

باز طعن اهل صفا لعن پاکان بندگان خدا

Haddini aşır Allah'ın yüce ve temiz kullarına mı lanet okuyorsun.

اصحاب بیست بو جهل دم ز شتم و سباب تو همان درمزم

Ebû Cehil gibi biri küfür ve laneti bırakmasına rağmen sen hala sahâbeye dil uzatıyorsun.

عرض مؤمن ز طعن کافر حیست وز زیانت زن رسول نرست

Artık kâfirler bile müminlere küfretmekten vazgeçerken sen hala Peygamber'in eşine dilini uzatıyorsun.

هنون دهننت پرز خاک ای بدروز نشدی نادم از فضول

Ey bedbaht; Allah canını alsın bu davranışlarından ötürü hala pişman olmadın mı?⁷⁶

Mahdûm'a göre çokça lanet okuyan kişi Allah'a ve onun Peygamber'ine inanan kişidir. Allah'ın bu güzel dili, cehalet ve çirkinliklerde kullanılmak için değil onu zikredip şükretmek için verdiğini söyler. Binlerce dile sahip olursa da, Allah kişiye güç ve kudret vermediği sürece dilini kullanamayacağını, sahip olunan dillerin sürekli Allah'ın zikriyle meşgul olması gerektiğini ifade eder. Zira insanın sadece bir dili ve karınca gibi kısa bir ömrü vardır. Hakikat bu iken insanoğlunun sabahtan akşama kadar dilini gereksiz yere kullanmasının akıl işi olmayacağını belirtmektedir.

Mahdûm özür başlığı altında nehyi gerektirmesine rağmen neden Yezid ve onun gibilerine lanetlemeyi câiz kılıyorsun sorusuna karşı, kendisinin bunu mutlak anlamda zikretmediğini, sâlih kimselere la-

⁷⁵ Mahdûm, *Kitâbu'n-Nevâkid*, 168/b.

⁷⁶ Mahdûm, *Kitâbu'n-Nevâkid*, 169/a.

net etmenin ya da lanetlemeyi kâfirlere de olsa slogan haline getirmenin nehyinden bahsettiklerini, sadece fâsıka hatta kâfire çok olmadıkça lanet etmeyi câiz kıldıklarını belirtmektedir. O, kendisinin ve bütün annelerinin Hz. Fatıma'nın soyundan geldiğini dolayısıyla utanmadan, âlimler arasında ihtilâflı olan Ehl-i Beyt düşmanlarını lanetleme hususunu nasıl olurda câiz kılabileceğini belirtmektedir. Hatta kendisine düşenin câiz kılmayı dahi sevmemesi olduğunu söyler.⁷⁷

Mahdûm, müteahhirin Şâfiîlerin yaptığı gibi Yezid'i kötülümeme konusunda aşırıya gidenlerin durumu nasıldır? sorusuna, *"Eğer onlar bu konuda Huccetu'l-İslâm'a tâbi oldular denilirse, onun diliyle konuşmamışlardır ve gönlündeki sırrına da muttalî değillerdir, öyleyse bu durum onlara olan sevgimizin engellenmesini önlemez, deriz"* şeklinde cevap vermektedir.⁷⁸ Gazâlî'ye göre, ariflerin örfünü bilen kimse için kuşkusuz imanın amacı, müminlerin yaratıldıkları amaçtan gâfil olmamalarını sağlamaktır. Zira âyet-i kerimenin mealinde şöyle buyrulmaktadır: *"Ancak cinleri ve insanları bana kullukta bulunsunlar yani beni tanısınlar ve ibadet etsinler diye yarattım."*⁷⁹ Mahdûm bunu açıklama sadedinde; gâlip olan nefislerin, ta'n ve sefihlikle meşgul olmasıdır, eğer o sıkıştırılır ve çıkış kapıları tümüyle kapatılırsa daha sonra gelecek olan azaptan korunmuş olur. Eğer kapılardan biri dahi açılırsa onun vesilesiyle diğer bütün kapılar açılır ve mârifeti istemek yerine sefihlik peşinde koşar. Hatta rahmeti hak edenlere dahi lanet etmeye başlar. Böylece noksanlığı tamamlanır ve ateşi alevlenir. Mahdûm'a göre, tam da bu sebeple nefis tabipleri, helâka sürükleyen hevâ hastalığından nefsin sağlığını korumak için çaba göstermişlerdir. Âlimlerin ittifakıyla Huccetu'l-İslâm da bu tabiplerin en beceriklisi ve en mahâretlisidir. Mahdûm, çoğu irfânî gâyelerde onun izinden giden birinin, Yezîd'e, hatta Firavun ve benzerlerine dahi lanet etmenin nehyedilmesini iyi bulacağını ifade eder. O devamında şöyle demektedir: *"Ben, lanetlenen şeytan da olsa lanet edeni ve Rahman'ı unutup İblis'e tâbi olan kişiyi lanetlemenin cevâzını nefyedeni sevmem. Kâfirlerin kalacağı yer ne kötüdür! Hatta Allah'ın ve Rasullullah'ın kâfir olarak öldüğünü haber verdiği kimseye lanet etmenin cevâzına inanmayı tekfir ederim. Ancak melekûti ruhların tabipleri olan İmam-ı Gazâlî ve benzerleri gibi âriflerden olan maslahât ehli birisi İslâmî bir maslahat gâyesiyle bunu yaparsa müstesnâdır."*⁸⁰

⁷⁷ Mahdûm, *Kitâbu'n-Nevâkid*, 169/b.

⁷⁸ Mahdûm, *Kitâbu'n-Nevâkid*, 170/a.

⁷⁹ Zâriyât 51/56.

⁸⁰ Mahdûm, *Kitâbu'n-Nevâkid*, 170/b.

Mahdûm, ilâhî gizli ilimlerin kokusunu ömründe bir defa olsun almayan, fer'î zâhirî veya kelâmî meselelerin yarısını bile bilmeyen bir kimse Yezîd'i lanetlemeyi nehyederse onun Ehl-i Beyt sevgisinden yoksun olduğunun bir göstergesi olacağı kanaatindedir. Ona göre onları dost edinen ve değerini bilen bir mümin o kimseyi sevmez.⁸¹ Mahdûm, Hz. Hüseyin'in katili olan ve bundan ötürü lanetlenen Yezîd b. Muâviye'nin, münâfik olduğuna ve husumette kararlılık gösterdiğine dâir çokça rivâyetler nakledildiğini ifade etmektedir. Hz. Hüseyin'in başı, huzuruna getirildiğinde elindeki sopayla onun mübârek dişlerine vuruyor ve keşke büyüklerim Bedir'de buna şahit olsalardı... gibi sayılamayacak kadar küfür içeren sözler söylemiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere Mahdûm'a göre, şer'î maksat olmadan, onun imanına ve onu lanetlemenin câiz olmadığına dâir hüküm vermek imanın zayıflığındandır. Kâfir olduğuna dâir kesin olan delil, zünnâr⁸² takan bir kimsenin şehâdet getirse, namaz kılsa, oruç tutsa ve mustafâvî ibâdetlere dalsa bile ümmetin icmâsı ile kâfir olacaktır. Zira zünnârı takmasıyla, Hz. Peygamber'in getirdiğine iman etmediğini ve İslâm'ını açığa vurmadaki münâfıklığını ortaya çıkarmaktadır. Hz. Peygamber'in parçası, gönlünün reyhânesi, İslâm'ın iftihârı, milletin süsü, Arş'ın küpesi, diğeri kitap olan sakaleynden biri, cennet gençlerinin efendisi, meleklerin hizmet ettiği, arştan Ruhü'l-Kudüs'ün inip beşiğini salladığı, nesebi, ilmi ve zühdüyle mukarrabinden üstün olan Hz. Hüseyin'in öldürülmesi zünnârın takılmasından daha mı az kötüdür? Öldürülmesini emreden bu kişi, âlemlerin efendisi olan dedesinin dişlerini kıranın ve amcası Hz. Hamza'nın ciğerini yiyenin soyundan gelmektedir. Şeytan'ın şehvetleri ve nefsanî ameliler ile meşgûl olmuş, her zaman sarhoş kalmış ve kendisinden hiçbir iyilik nakledilmemiştir. Böyle zavallı birine mutaassıplık yapmak kötülük ve yozlaşmadan başka bir şey ortaya çıkarmaz. Böyle biri onun kötü inancına ancak inatçılık ve bağınazlıkla bağlanmış olabilir.⁸³

Mahdûm, İslâm'ın başlangıcından bu güne kadar Râfizilerin hep zayıflık ve zillet içinde olduğunu ifade eder. Meclislerde, toplantılarda ve mescitlerde sahâbeye yönelik lanetleme durumunun o zamana kadar gerçekleşmediğini belirtir. Bu şekilde sahâbeye lanet etmenin ilk olarak Şâh İsmâil tarafından ortaya çıkarıldığını kaydeder. Ancak Şâh II. İsmâil bunu kaldırmak istemişse de buna gücü yetmemiştir. Mahdûm'a göre Şah II. İsmâil'in bu isteği değerli ve açık bir kerâmet

⁸¹ eş-Şûrâ 42/23.

⁸² Zünnâr Süryanice asıllı bir kelime olup, Müslüman olmayanların bellerine taktıkları kemerdur. bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Zünnâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/572-574.

⁸³ Mahdûm, *Kitâbu'n-Nevâkid*, 170/b.

olarak kabul edilmektedir. Râfizilerin çevresinde olmasına rağmen böyle bir talebin sadece büyük bir veli tarafından yapılabilmesinin mümkün olduğunu vurgular.⁸⁴ Mahdûm sözlerine şu Farsça şiir ile devam etmektedir:

مت احمد از میان امم باشد از جمله افضل و اکرم

“Bütün ümmetler içerisinde Hz. Peygamber’in ümmeti en faziletli ve üstünüdür.”⁸⁵

Mahdûm ta’n etmeyi kötü bir ağacın semeresi olarak görür. Lanet etmenin de kötü bir nefsin neticesi olduğunu belirtir. Ona göre mutmain nefse sahip olan kimse, ta’n etmekten kendini alıkoyar, tesbih etmeyi lanetlemeye tercih eder. Ta’n edilen ve lanetlenen kimse ise sevaptan başka bir şey elde etmez.⁸⁶

Mahdûm’un yukarıda sövme ve lanetlemeler hakkında yaptığı geniş açıklamalar, şu sonuçları ortaya koymaktadır. Hak etmediği sürece kimseye lanet edilmesi ve sövme gibi çirkin söylemlerden olabildiğince uzak durulması gerektiği vurgulanmaktadır. Zira takvayı kendine rehber edinmiş bir Müslümanın şiarı bu olmalıdır. Bu yaklaşım, İslâm’ın genel prensipleriyle ve itidale davet etmesiyle doğrudan uyum içindedir.

Sonuç

İhtilaf, insanoğlu için kaçınılmazdır. Bu nedenle tarihte zaman zaman mezhepler arasında ayrışmalar ve kutuplaşmalar meydana gelmiş, neticesinde dinî, sosyal ve siyasi gerginlikler yaşanmıştır. Hz. Peygamber ve ondan sonraki zamanlarda sahâbeye gerek devlet gerekse halk nezdinde büyük bir değer atfedilmesine rağmen, Müslümanların içinde vuku bulan bazı hadiselerden mütevellid firkaların birbiriyle çekişmesi neticesinde bu güzide şahsiyetlere hakaret hatta onları tekfir edecek merhaleye getirilmiştir. Firkalar arası kutuplaşmaya yol açan bu nahoş gelişme, özellikle İmâmiyye Şiası ile Ehl-i Sünnet arasında yıllarca süren bir ayrışma ve tartışmaya sebep olmuştur. Her bir grubun müellifleri, sahâbeye ta’n ve la’n edilmesi konusunda risaleler kaleme almış, karşı tarafın bu konudaki görüşleri çürütülmeye çalışılmış ve reddedilmiştir.

Hz. Hüseyin’in öldürülmesiyle Emevîlere karşı düşmanlık beslenmiş, buna karşı Emevîlerin de halife Ali’ye lanet okumaları Şiîler arasında sahâbeye sövme adetinın zuhurunu beraberinde getirmiştir. İmâmiyye Şiası’nda sahâbeyi ta’n ve la’n etme geleneği Safevîlerin

⁸⁴ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 180/b.

⁸⁵ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 181/a.

⁸⁶ Mahdûm, *Kitâbu’n-Nevâkid*, 8/b.

İmâmiyye'yi devletin resmi mezhebi ilan edilmesiyle daha da belirgin hale getirilmiş ve her tarafa yayılması için büyük gayret sarf edilmiştir. Zira İmâmiyye Şiası sahâbeyi adaletlerini kayb ettikleri, Rasullullah'ın emirlerine uymadıkları ayrıca onun ev halkının ölümüne göz yumup bazı haberlerin sonraki nesillere aktarılmasını engelledikleri gerekçesiyle sövüp tekfir etmiştir.

Safevî Devleti'nde uzun yıllar yaşayan ve devlet içinde önemli görevde bulunan ve Şia'yı yakından tanıyan Ma hdûm, sahâbenin sövülmesi, lanet edilip tekfir edilmesi konusunda İmâmiyye'yi şiddetle eleştirmiş ve bu durumun kabul edilemez olduğunu eserinde delillerle ortaya koymuştur. Ma hdûm, amacının Râfizî olarak nitelendiği İmâmiyye'nin batıl çabalarını kısıtlamak, dinden yok ettiklerini ihya etmek, güçlü şeri'atı canlandırmak ve yeryüzünde Allah'ın halifesi olarak seçilmiş olan Hz. Peygamber'i övmek olduğunu belirtmiştir.

Ta'n ve lanet kişinin dindarlığına zarar verdiği gibi sosyal hayatta da birçok yaranın açılmasına sebep olmuştur. İslâm dininde bütün inananların barış içinde yaşamaları ve ayrılığa çağıran Şeytan'a uymamaları emredilmişken, birbirlerine sövmenin ve lanet etmenin ne kadar kötü ve ayrılıkçı bir etkiye sahip olduğu düşünülmalıdır. Dolayısıyla bu tür olumsuz söylemlerden olabildiğince uzak kalmak en doğrusudur.

Kaynakça

- Abdi Beğ Şirâzî. *Safevîler, Tekmiletü'l-ahbâr (Başlangıçtan 1571'e Kadar Safevîlerin Tarihi)*. çev. Şerafettin Deniz - Hasan Asadi, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2. Basım, 2021.
- Abdülbâki, M. Fuâd. "La'n". *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: y.y. , 1950.
- Altun Bekir. *Mu'tezile-İmâmiyye Etkileşimi*. Üsküp: Yeni Balkan Yayınları, 2023.
- Atâi, Nev'izâde. *Hadâiku'l-hakâik fî tek miletü's-şekâik*. çev. Abdülkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Aynî. Bedrettin. *Nuhâbü'l-efkâr fî tenkii mebâni'l-ahbâr*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm, Katar: Vizâratü'l-Evkâf, 1428/2008.
- Bartold, W. *İslâm Medeniyeti Tarihi*. çev. M. Fuad Köprülü, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Basım, 1940.
- Bilen, Osman. *Ebû Ya'kûb el-Vercelânî ve İbâdiyye*. Bursa: DTA Yayıncılık, 2024.

- Boynukalın, Mehmet. "Sövme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/397-398. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Bustanî. Fuad Efram. *el-Muncidu'l-ebcedi*. Beyrut: Daru'l Meşrik, 5. Basım, 1986.
- Büyükkara, Mekmet Ali. *İmamiyye Şiası'na Göre Önemli Tarih Gün ve Geceler*. Çanakkale: Aslı Ofset, 1999.
- Caferiyan, Resul. "Pezûbeşi der Bârei İntikâli Kitabbây-i Kuheni Şit ez Serzeminhây-i Arabî be İran der Âğâz-i Devre-i Safavî". *Makâlâtü Târihi*. 4 Cilt. Kum: y.y. , 1374.
- Caferiyan, Resul. *Safevîyye: Der Arsay-i Din, Ferheng ve Siyaset*. 1 Cilt. Kum: Çap-ı süvven, 1391.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd. *eş-Sihâh: Tâcü'l-luğa ve sıhâhu'l-'Arabiyye*. nşr. Şehâbeddin Ebû Amr, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1418/1998.
- Çelenk, Mehmet. *16-17. Yüzyılda İran'da Şiîliğin Seyri*. Bursa: Emin Yayınları, 3. Basım, 2023.
- Ebu'l-Huseyn. Ahmed b. Faris. *el-Mucmel fi'l-luğa*. Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 2. Basım, 1986.
- Ebu'l-Huseyn. Ahmed b. Faris. *Mu'cemu mekayisi'l-luğa*. thk. Abdus-selam Muhammed Harun, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1979.
- Ferahidi. Halil b. Ahmed. *Kitâbu'l-'ayn*. thk. Abdulhamid Hendavi, 4 Cilt. Beyrut: Daru'l- Kutubu'l-İlmiyye, 2003.
- Firûzâbâdî. Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kub b. Muhammed. *el-Kamusu'l-muhit*. Kahire: Daru'l-Hadis, 2008.
- Firûzâbâdî. Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kub b. Muhammed. *el-Okyânusü'l-basit fi tercemeti'l-kamûsi'l-muhit*. çev. Âsım Efendi, 1-4 Cilt. İstanbul: 1304-1305.
- Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tüsî. *İhyâü Ulûmi'd-Dîn Tercümesi*. çev. Sıtkı Gülle, 3 Cilt. İstanbul: Huzur Yayınları, 2016.
- Ghereghlou, Kioumars. "A Safavid Bureaucrat in the Ottoman World: Mirza Makhdum Sharifi Shirazi and the Quest for Upward Mobility in the İlmiye Hierarchy/Osmanlı Dünyasında Bir Safavi Bürokratı: Mirza Mahdum Şerif eş-Şirazi ve İlmiye Hiyerarşisinde Yükseliş Arayışı". *Osmanlı Araştırmaları* 53/53 (Aralık 2018), 153-194. <https://doi.org/10.18589/oa.631995>. (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/oa/issue/49439/631995>)
- Gökalp, Yusuf. *Erken Dönem Zeydilik*. İstanbul: Araştırma Yayınları, 2014.

- Gökalp, Yusuf. İmamet Nazariyesi Bağlamında Zeydiyye'nin İmâmiyye'ye Yönelik Eleş-tirileri. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (2014), 89-126.
- Işık, Ayhan. *Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Seyyidler ve Nakibü'l-Eşrâfîlik Müessesesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- İbn Manzûr. Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrerem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. "la'n". *Lisanu'l-Arab*. Beyrut: Daru'l-Sadr, ts.
- İbn Melek. Abdullatif b. Abdulazîz. *Mebâriku'l-ezhâr fî şerhi meşâriki'l envâr*. 1-3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-cil, 1415- 1995.
- İsfahani. Ragıb. *Mufredâtu elfazu'l-Kur'an*. thk. Safvan Adnan Davudi, Beyrut: Daru's-Samiyye, 4. Basım, 2009.
- İsfahânî. Hüseyin b. Muhammed b. Râgıb. *el-Müfredât fî ğaribi'l-Kur'an*. nşr. M. Seyyid Kılânî, Kahire: Mektebetü'n-Nezzâr, 1381/1961.
- Johnson, Rosemary Stanfield. "Sünnî Survival in Safevîd Iran: Anti-Sünnî Activities During The Reing of Tahmasb I". *Iranian Studiens* Volüme, 27 Number 1-4, 1994.
- Kefevi. Ebu'l-Beka el-Huseyni. *Külliyatu mu'cemu fî mustalahati'l-furuki'l-luğaviyye*. Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 1997.
- Kumî. Kadı Ahmed bin Şerefeddin el Hüseyin el Hüseyinî. *Hülâsatü't tevârih*. haz. Dr. İhsan İşrâkî, Tahran İntişârât-ı Dânişgâh-ı 784/1383.
- L. Wiederhold. "Shatm". *EP Suppl.* (İng.), *The Encyclopaedia of Islam Supplement*, Leiden: 1980.
- Mîrzâ Mahdûm. el-Hasanî el-Hüseyinî eş-Şerif el-Cürcânî eş-Şirâzî İbn Seyyid Şerif Mu'inuddin Eşref. *Kitâbu'n-Nevâkid li-Zuhûri'r-Ravâfid*. İstanbul: Topkapı Kütüphanesi, III Ahmed, 001828, 6a-212b.
- Parsadust, Menuçehr. *Şah Tahmasb-ı evvel*. Tahran: Şirket-i Sihami Çap-ı Sevvam, 793/1391.
- Rümlü, Hasan-ı. *Ahsenü't-tevârih*. nşr. Abdülhüseyin Nevaî, Tahran: İntişârât-ı Esâtîr, 1357/1979.
- Saban, Suheyl. *Mu'cemu elfazi'l-'Arabiyye fi'l-luğatu't-Turkiyye*. Riyad: Mektebetu'l-Melik Fehd, 2005.
- Sümer, Faruk. *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2. Basım, 1999.
- Şahin Hanifi. *Şüilerin Gözüyle Sünnîler: İlk Dönem Şü Kaynaklarda Sünnî Algısı*. İstanbul: Maya Yayınları, 2016.

- Şerif er-Radi. *Nehcü'l-belağa*. thk. Muhammed Abduh, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1990.
- Tahânevî. Muhammed Ali. *Mevsu'at-u Keşşâf istilâhâtu'l-funûn ve-l'ulûm*. thk. Ali Dahrûc, trc. Abdullah el-Hâlidî, Beyrut: Mektebet-u Lübnân, 708/1309.
- Teber, Ömer Faruk. *XVI. Yüzyılda Kızılbaşlık Farklılaşması*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.
- Türkel, Rifat. "Ahterî'nin İslâm Mezhepleri İle İlgili Görüşlerinin Eserleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*. 8/2 (Güz 2015), 183-211.
- Uyar, Mazlum. *Şiî Ulemânın Otoritesinin Temelleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2004.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. "Lânet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/101-102. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Zünnar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/572-574. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Yıldırım, Fatma. "Osmanlı Toplumunda Küfür Suçu ve Cezası 1600-1650 (Antep Örneği)". *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2020), 25-32.

Extended Summary

After the death of the Prophet, intellectual, political and theological differentiations emerged among Muslims, and in the first three centuries of Hijri, sects such as Khâricism, Murjeh, Shî'a and Ahl al-Sunnah emerged. Depending on the changing political balances, power changed hands and those who held this power criticised, marginalised and even cursed other sects. In the process of these negativities, some of the discourses and actions of the Shî'a, and in particular the Imâmiyya Shî'a, which held the power, which could be considered extreme against Ahl al-Sunnah during the Safavid period, paved the way for the emergence of conflicts between the two sects, and this situation led to the writing of critical works of refutation against each other. Mirzâ Mahdûm was not indifferent to the bad discourses and actions of his time and criticised the Imâmiyya Shi'a, whom he described as Râfizîs, for the ta'nân and cursing of the Companion Mu'inuddin Ashraf al-Shirazî (d. 1587), who became famous as Mirzâ Mahdûm, lived for many years among the Râfizîs in the Safavid State in the 16th century, observed their conditions closely, and then had to emigrate from his country like other Sunni scholars as a result of the ill-treatment and oppression he received from this group.

His close knowledge of the religious, political, social and cultural life of both states enabled him to gain an important place in the history of Islamic thought. After his asylum in the Ottoman Empire, he wrote his work based on the bad discourses of the Imāmiyya and tried to reveal how cursing and evil the Rafizis were. Because this group considered cursing and cursing as worship and placed it at the centre of their religion. Especially the pure wives of the Prophet, the prominent Sahaba (Companions) who were heralded with the glad tidings of paradise, except for Hazrat Umar, Abu Bakr, Uthman and about eight to ten sahaba, were all cursed and cursed.

This study deals with Mīrzā Makhdūm, who lived during the Safavid and Ottoman periods, and the issue of ṭaʿn (criticism) and laʿn (cursing), which are of great importance in the beliefs of the Imāmiyya Shīʿa. The scope of the study is limited to cursing and damnation. The correct understanding of ṭaʿn and laʿn is one of the important problems in the history of Islamic sects, as it was in the past. In the face of such problems, Muslims may have problems in understanding this issue correctly. Although scholars have carried out scholarly studies for the correct understanding of such issues since the early periods and developed some methods for this purpose, the fact that the issue is still on the agenda shows that new studies should be carried out in this field. This issue has caused controversy especially between Shīʿa and Ahl al-Sunnah. The Imāmiyya Shīʿa started the fire of sedition by ṭaʿn and laʿn the Companions. The Ahl al-Sunnah, in turn, tried to extinguish this fire that was/is being started within the religion of Islam.

It aims to reveal how the Imāmiyya at the time of al-Makhdūm understood ṭaʿn and cursing and what his attitude was towards the views of this community on this issue. For this purpose, Mahkdūm's views on this subject are intended to be unearthed and utilized. It is thought that Mahkdūm's work, which has survived to the present day, is noteworthy in terms of seeing how the events and issues that took place at that time were approached.

Although there are researchers working in this field, it is important that the Sunnite author Mīrzā Mahdūm put forward his different ideas on the subject in his work *Kitab al-Nawāqid li-Zuhuri al-Rawafid*. Because such works are valuable in terms of giving an idea about how the issues of the past were understood and interpreted and how they are reflected in the present. It is understood that the Prophet did not approve of cursing and cursing in general and was clearly against it. Although the prohibition of cursing and cursing is understood as a general principle, when we look at the hadiths and Mahkdūm's account of them, we see that there are narrations that seem to be contrary to this principle. His cursing of the polytheists

and the notables of the Ahl al-Kufr seems to be contrary to this prohibition. Maždüm, citing the Prophet's hadıth as a reference, stated that cursing and cursing should be moderate and that one should refrain from using them on others unless necessary.

Again, his references to the political and theological issues of his time and the fact that he carried many data in the history of Islamic thought to the present day with this important work increases the importance of the research and makes it even more meaningful.

This study is a qualitative research and has been handled with the document analysis method, which is one of the qualitative research models. With the document analysis model, it was tried to determine how the Imāmiyya Shī'a perceive ıa'n and cursing. In line with this method, the necessary data was obtained by applying the document scanning technique, and then the material obtained after the compilation of the relevant documents was subjected to analysis using descriptive analysis and content analysis within the scope of data analysis, and the subject was examined from a historical-sociological-sectarian perspective. The study has endeavoured to present the work by referring to classical sources, especially the author's work al-Nawāqid.

As a result of the research, it was seen and determined what kind of negativities the Imāmiyya caused within the Islamic Ummah. In particular, as a result of the combination of the Imāmiyya with the practical popular piety regarding the Companions, it has become a means of tension that is very difficult to repair. Today, one of the tensions between the Sunni and Shi'i schools is the Imāmiyya's recognition and cursing of the Companions. This remains an irreconcilable issue between the two schools of thought regarding the Companions. It is thought that this study will contribute to the positive developments in the history of Islamic thought that have continued throughout history. It is also hoped that it will contribute to the continuation of the tradition of study today and in the generations after us.